

TÜRKİYE'DE TURİZMİN ÖNEMİ VE EKONOMİDE YERİ

The Importance of Tourism in Turkey and Its Place in Economy

Yrd. Doç. Dr. İsmet AKOVA*

ÖZET

Sanayileşme ve endüstrileşme sonucu şehirlerde yaşayan insanlar hayatlarını yapay ortamlarda sürdürmek zorunda bulduklarından yılda en az bir kez tatile çıkma ihtiyacını duymaktadırlar.

Uluslararası turizm hareketine yaklaşık olarak 500 milyon kişi katılıp, 324 milyar dolarlık bir servetin turizm sektöründe dolaşmasına olanak tanınması, ülkelerin bu sektörden daha fazla yararlanabilmek için büyük bir rekabet içine girmelerine neden olmuştur.

Ülkemizi ziyaret eden yaklaşık 7 Milyon turistin yaptığı harcamalar toplamı 4 Milyar doları geçmektedir. Turizm sektöründe ulaşılan bu nokta dünya turizm hareketinden % 1.3 civarında pay almamıza imkan tanırken, turizm gelirlerinin ihracat gelirleri içindeki payının % 25'e ulaşmasına sebep olmuştur.

Uluslararası turizm faaliyetlerinin yakın gelecekte de mevcut gelişme hızını arttırarak, devam edeceği varsayılmaktadır. Turizm sektörünün neden olduğu ekonomik kazançlardan daha fazla pay alarak, ulusal ekonomide ihtiyaç duyulan döviz bu yolla arttırma eğilimindeki ülkemizin düşünülen hedeflere ulaşabilmesi için mevcut yatak kapasitesini arttırıp, tatillerini klasik olarak dinlenme ve tarihi yerleri ziyaret ederek geçirmek isteyenlere yanısıra, doğa ile iç içe geçirmek isteyen turistlerin ihtiyaçlarını da dikkate alarak, alternatif turizm olanaklarını daha etkin bir şekilde değerlendirmek zorundadır.

ABSTRACT

The result of industrialization in cities made people live in artificial environments and this led people to go on a vacation at last a year.

500 Millions of people joined the international tourism action and 324 billion dollars of capital circulated in tourism sector. This participation made countries compete which each other in order to gain more profit.

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, İstanbul.

The total expenses of 7 million tourists make in our country is over 4 billion dollars. This level we have reached in tourism helps us to have the 1.3 % of the world's tourism activities, at the same time it made the tourism incomes reach to 25 % of the exportation incomes.

It is assumed that the international tourism activities will continue by increasing its presents development. Our country is traying to increase the amount of foreing exchange to the wanted level in national economics by taking more shares from the economical gaints of tourism sector and has the asses alterna-tive tourism facilities both by increasing the present bad capacity and by giving importance to the needs of some tourist who would like to spend their holidays in nature instead of staying and resting resorts as usual or by visiting historical places.

Giriş

Uluslararası turizm, günümüzde hemen hemen 500 milyon kişinin katılımı ve 324 milyar dolarlık bir servetin dolaşımıyla gerçekleştirilen büyük bir ekonomik olay şekli almıştır. Ülkemize gelen turistlerin 6.5 milyon kişiye ulaştığı ve turizm gelirlerimizin yaklaşık 4 milyar dolar kadar olduğu gözönüne alındığında Türkiye'nin uluslararası turizm hareketlerinden yeterince faydalana-madığı açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dünyada en hızlı gelişen ve büyüyen sektörlerin başında turizm yer alırken, Dünya ekonomisinde de gittikçe artan bir oranda rol oynamaktadır. Günümüzde dünya ticaretinin %7'si ulus-lararası turizm hareketleri sonucu oluşmaktadır. Ülkelerin turizm olayı ile ilgilen-melerinin asıl nedeni elde edecekleri döviz kazançlarıdır. Böylece ülkeler bu sektör sayesinde dış ödemeler dengesini oluşturmada avantajlı duruma geç-ebileceklerdir.

Çok zengin bir turizm potansiyeline sahip olan ülkemizin, 21. yüzyılın gelişmiş ve güçlü Türkiye'sinin hazırlanmasında, turizm sektöründen daha fazla yararlanabilmesi gerekmektedir. Ülkemiz gerek doğal, gerek tarihi ve kültürel zenginlikleri bakımından turizmin gelişmesine olanak tanıyan uygun koşullara sahiptir. Ülkemizin bu koşulları yanısıra tarihi ve coğrafi konumunun yarattığı diğer avantajlarını da devreye sokması durumunda dünya turizm pazarından daha yüksek oranda yararlanması mümkün olabilecektir. Uluslararası turizm hareketinin etkin olarak görüldüğü Akdeniz havzasında bulunması, Ortadoğu, Balkan ülkesi olma ve Asya -Avrupa-Afrika kıta'larının merkezinde bulunmasının getirdiği avantajları turizme yansıttığı ölçüde Türkiye dünya tur-izm pazarında üst sıralarda kendine önemli bir yer sağlayabilecektir.

Turizm, Dünya'da gerek seyahat edenler, gerek bu seyahatleri düzenleyen-ler gerekse turizm endüstrisine destek veren sanayi ve hizmet sektöründe çalışanlar düşünüldüğünde milyonlarca insanın ilgi odağıdır. Uluslararası tur-izme 1993 yılında 500 milyon kişi doğrudan katılırken, bunun üç katı kadar bir insan kitlesi de iç turizm olayına katılmıştır. Aynı yıl uluslararası turizm hareketi

224 Milyar dolarlık ekonomik girdi yaratmıştır. Dünya turizmi, yılda ortalama %3.5, turizm gelirleri de yılda ortalama %9 oranında gelişen bir ekonomik güce sahiptir. Bu nedenle turizm, ülkelerin titizlikle üzerinde durdukları bir sektör konumundadır. 2000'li yıllara gelindiğinde Dünya turizmine katılanların sayısı 637 milyon kişiye ulaşırken, turizm harcamalarının 527 Milyar dolara yükseleceği tahmin edilmektedir.

Türkiye'nin Dünya turizmi içindeki önemini ifade edebilmek amacıyla tablo 1'de 1970-1992 yılları arasındaki durum belirtilmiştir. Tablo incelendiğinde 1970 yılında ortalama 700 bin turist ülkemize geldiğini, 1992'de ise bu sayı 7 milyon kişiye ulaştığını görüyoruz. Bu rakamlar turizmin kendi bünyesi içinde çok önemli bir gelişme kaydetmesine rağmen, ülkemizin halen dünya turizm pazarından önemli bir pay almadığını anlamaktayız. Nitekim bütün bu gelişmeler Avrupa turizmi içinde ancak %2.4'lük bir paya sahip olmamızı ortaya koymaktadır. Avrupa turizmine 300 milyon, Dünya turizmine ise yaklaşık 500 milyon turist katıldığı göz önüne alındığında ülkemize gelen turist sayısının çok fazla bir öneme sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1- Türkiye'nin Dünya ve Avrupa Turizmindeki Payı (1970-1992) Turist sayısı milyon kişi olarak.

Table 1- Turkey's Share In The World's And Europe's Tourism - 1970/1992- (Number of Tourists In Million)

Yıllar	Dünya Turizmi	Avrupa Turizmi	Türk Turizmi	Dünyada Payı (%)	Avrupada Payı (%)
1970	196.6	113.1	0.725	0.4	0.6
1975	222.3	153.8	1.541	0.6	0.9
1980	287.8	189.8	1.288	0.4	0.6
1985	329.7	214.2	2.615	0.7	1.2
1986	340.8	218.3	2.391	0.7	1
1987	366.9	233.6	2.886	0.7	1.2
1988	393.8	243.1	4.173	1	1.7
1989	427.8	270.5	4.459	1	1.6
1990	455.5	284.2	5.374	1.1	1.8
1991	455.1	277.9	5.517	1.2	2
1992	475.6	287.5	7.076	1.4	2.4

Kaynak: WTO, Dünya Turizm Örgütü ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri.

Tablo 2- Türkiye'nin Dünya ve Avrupa Turizmindeki Payı (1970-1992) Turizm gelirleri milyar dolar olarak.

Table 2- Turkey's Share In The World's And Europe's Tourism - 1970/1992- (Tourism Incomes In Billion Dollars)

Yıllar	Dünya Turizmi	Avrupa Turizmi	Türk Turizmi	Dünyada Payı (%)	Avrupada Payı (%)
1970	17.9	11.1	0.052	0.2	0.4
1975	40.7	26.1	0.201	0.4	0.7
1980	102.1	61.6	0.237	0.3	0.5
1985	115.4	61.2	1.482	1.2	2.4
1986	139.8	77	1.215	0.8	1.5
1987	171.6	96.4	1.721	1	1.7
1988	197.7	107.1	2.355	1.1	2.1
1989	210.8	110	2.557	1.3	2.3
1990	255.1	139.2	3.346	1.3	2.4
1991	261.1	138.1	2.654	1	1.9
1992	278.1	147.2	3.639	1.3	2.4

Kaynak: WTO, Dünya Turizm Örgütü ve T.B. İstatistikleri, 1993.

Ülkemizin uluslararası turizm pazarındaki yerini saptamaya çalışırken, olaya döviz girdileri açısından da bakmak faydalı olacaktır. Tablo2'de görüldüğü üzere turizm gelirlerinin turist sayılarındaki artışa benzer bir grafik izlediği saptanır. 1970-1992 yılları arasındaki dönem incelendiğinde 1970 senesindeki 50 milyon dolarlık turizm gelirimiz 1980'de 300 milyon dolara çıkarken, on yıl içinde %600'ün üzerinde bir artışı gerçekleştirmiştir. Turizm gelirlerindeki artış ise 1980-1985 döneminde de %450'nin üzerinde olmuştur. 1970-1992 yılları arasındaki artış ise %7000'den fazla olmuştur. Ülkemizin gerek turizm gelirleri, gerekse turist sayılarında kaydettiği önemli artışların 1980'li yıllardan sonra olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 3'de Türkiye'nin gelen turist sayılarına göre dünya ülkeleri arasında yapılan sıralamada ancak 20. sırada yer alabildiğini görmekteyiz. 1991 yılında Fransa 55 milyon turist sayısı ile ilk sırayı alırken, 2. sırada 42 milyon turist ile ABD bulunur. Bu ülkeleri İspanya 35 milyon ve İtalya 26 milyon turist sayıları ile izler. 1980-1992 döneminde %16.96 ortalama büyüme oranı ile ülkemiz turizm alanında en fazla gelişme kaydeden memleketlerin başında yer almıştır. Türkiye'yi Çin %12.24 ve Hong Kong %11.92 büyüme oranlarıyla takip etmektedir. Dünya turizminin yıllık büyüme ortalamasının %4.25 olduğu göz önüne alındığında ülkemizin turizm alanındaki büyümesinin dünya ortalamasından 4 misli fazla olduğu görülür.

Türkiye'nin bazı Akdeniz ülkeleri arasındaki yerine baktığımızda ise, 1960-1990 yılları arasında Portekiz, Yugoslavya ve Yunanistan ile hemen hemen aynı düzeyde olduğu görülür. 30 yıllık dönem zarfında turist sayımız 50 misli artarken, İspanya 6, Portekiz 20, Yugoslavya 9 ve Yunanistan 30 misli artış kaydetmişlerdir. Ancak aynı dönem içinde pazar payımız ancak 8,5 kat artabilmiştir.

Dünya turizm gelirleri 1970-1992 döneminde %1550, Avrupa'nın turizm gelirleri %1300'ün üzerinde artarken, Türkiye gelirlerini Dünya turizm gelirleri artış hızından 4.5, Avrupa'nın turizm gelirleri artış hızından da 5 misli daha fazla arttırmış olmasına rağmen 1992 yılında Dünya turizm gelirlerinden aldığı %1.3, Avrupa turizm gelirlerinden ise %2.4 paylarla ülkemiz henüz önemli bir turizm ülkesi konumunu kazanamamakla birlikte turizm pazarında önemli mesafeler kat ettiği ve bu görüşler ışığında geleceğe yönelik olumlu işaretler verdiği anlaşılmaktadır.

Uluslararası turizmin bir ülkede izlenebilen olumlu etkileri ödemeler dengesi üzerinde yarattığı etkilerdir. Diğer tüm ihracaat ürünleri gibi turizm de ekonominin diğer sektörlerinde işgücü ve gelir yaratıp, vergi yoluyla devlet bütçesine katkıda bulunur. Turizm gelirlerinin ülke ekonomisine katkıları düşünüldüğünde göz önüne alınan iki önemli faktör vardır, bunlar;

- 1) Turizm gelirlerinin önemli bir döviz kaynağı olduğu,
- 2) Turizm olayının neden olduğu gelirler ve istihdam yaratıcı etkisi.

Genel olarak turizm gelirlerinin önemi sektöre olan katkısı ile doğru orantılı olarak kabul edilir. Turizm, yarattığı gelir getirici etkisi dışında Dünyada ve ülkemizde turizm olayına katılanlar, turistik ürünü yaratan kurum ve kuruluşlar ile birlikte milyonlarca insanın ilgi odağını oluşturur. Günümüzde yaklaşık 500 milyon kişinin katıldığı uluslararası turizm hareketine karşılık bunun üç katı kadar kişi de iç turizm olayına katılmaktadır. Bu muazzam kitlenin turizm faaliyetleri sonucu milyarlarca dolarlık bir ekonomik güç haline gelen turizm sektörü dikkatleri kendinde toplamaktadır.

Turizm olayı ülkemizin ekonomik yapısı içinde yer alırken, kendi içinde ve dışında yarattığı hareket ile turistik faaliyetler sonucu oluşan ekonomik gücün milli ekonomiye yansımaları geniş bir yelpaze içinde gerçekleşir.

Turistler harcamalarını konaklama, beslenme, alış-veriş ve ulaşım gibi çeşitli sektörlerde yaparlar. Turistlerin bu sektörlerde yaptıkları harcamalar bu harcamaların kendi toplamaları kadar gelir yaratma gücüne de sahiptir. Şöyle ki, "bu gelirleri elde edenler bir kısmını tasarruf ettikten sonra kalanını ihtiyaç duydukları mal ve hizmetleri satın almak için kullanacaklardır."⁽¹⁾

(1) DİNÇER, M. Zeki, 1993- Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisinde Turizm, İst, sf. 141.

Tablo 3- Dünya'nın Başlıca Turist Çeken Ülkeleri
Table 3- World's Most Active Places For Tourism

1991 Sırası	Ülke	Turist Varışları		1980 Sırası	Yıllık Büyüme Hızı (%)	Dünya Genelinde Payı (%)	
		1991	1980			1991	1980
1	Fransa	55.731	30.101	1	5.76	12.25	10.46
2	ABD	42.723	22.501	3	6.01	9.39	7.82
3	İspanya	34.374	23.403	2	3.82	7.77	8.13
4	İtalya	26.841	22.087	4	1.79	5.91	7.68
5	Macaristan	21.861	9.413	10	7.96	4.81	3.27
6	Avusturya	19.092	13.879	5	2.94	4.21	4.82
7	İngiltere	16.664	12.421	7	2.71	3.66	4.32
8	Meksika	16.561	11.945	8	3.01	3.64	4.15
9	Almanya	15.648	11.122	9	3.15	3.44	3.86
10	Kanada	14.989	12.876	6	1.39	3.29	4.47
11	İsviçre	12.601	8.873	11	3.24	2.77	3.08
12	Çin	12.464	3.501	18	12.24	2.74	1.22
13	Portekiz	8.657	2.731	20	11.06	1.91	0.95
14	Çek Cum.	8.201	5.055	16	4.51	1.81	1.76
15	Yunanistan	8.036	4.796	17	4.81	1.77	1.67
16	HonkKong	6.032	1.748	26	11.92	1.33	0.61
17	Malezya	5.847	2.105	23	9.73	1.28	0.73
18	Hollanda	5.843	2.784	19	6.97	1.28	0.97
19	Romanya	5.361	6.742	12	-2.06	1.18	2.34
20	Türkiye	5.158	921	44	16.96	1.13	0.32
	Dünya Toplamı	455.1	287.771		4.25	100	100

Kaynak: WTO, Dünya Turizm Örgütü İstatistikleri, 1993.

Turizm sektörünün girdileri diğer sektörlerle bağlantı içindedir ve bunlar milli gelir hesaplamalarında ayrı bir kalem olarak gösterilmezler. Konaklama, beslenme ve eğlence sektörüyle ulaştırma sektörünün yanısıra, turistlerin doğrudan alış-veriş ettikleri kişi veya kuruluşlar elde ettikleri gelirin bir kısmını ücret, rant, faiz ve satın alınan mal bedeli olarak toplumun diğer kesimlerine dağıtırlar.⁽²⁾ Turizm sektöründe yapılan bu harcamaları değerlendirenler elde ettikleri geliri ücret, ürettikleri veya pazarladıkları mal; hizmet bedeli olarak gelir elde edenler de bu geliri harcayarak, turistlerin yaptıkları ilk harcamanın ekonomik hayat içinde daha fazlaşmasına olanak tanımış olurlar. Ancak gözardı edilmemesi gereken önemli bir nokta da farklı turist tiplerinin harcama eğilimlerinin de birbirinden çok değişik olacaktır.⁽³⁾ Örneğin yabancı turist olup

(2) BARUTÇUGİL, S. İsmet, 1989-Turizm İşletmeciliği, İst. sf. 24.

(3) OLALI, H, TİMUR, A., 1988 - Turizm Ekonomisi, İzmir, Sf. 118.

konaklayanlar ile eskürsionistlerin yaptıkları harcamalar birbirinden farklı olduğu gibi yabancı turistler ile yerli turistlerin turizm sektöründe yaptığı harcamaların aynı olmadığıdır.

Turizm gelirlerinin Türkiye ekonomisindeki yeri hakkında fikir yürütebilmek için Gayrisafi milli hasıla içindeki payını dikkate almak gerekir. Tablo 4'de görüleceği gibi 1950'li yıllarda turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı yok denecek kadar azdır. 1950'de %0.05'den başlayıp, 1958'de %0.02'ye kadar düşmüştür. 1950-1965 yılları arasındaki dönemde turizmin GSMH içindeki payının en yüksek olduğu yıl %0.12'lik oranıyla 1962 yılıdır.

Planlı döneme geçildiğinde ise 1960'lı ve 1970'li yıllar boyunca turizm gelirleri GSMH içinde kendini hissettirecek boyutta önem kazanamamış ve %0.5 dolaylarında kalmıştır.. Bu durum 1984 yılına kadar devam etmiş ve ilk kez 1984 yılında %1.7 oranına yükselmiştir. Hemen ertesi yıl ise %2.8 oranına yükselme başarısını göstermiştir (Tablo5). Sonraki yıllarda ise bazı dalgalanmalar olmakla birlikte genellikle %2.5 civarında seyretmiştir.

Tablo 4- Turizm Gelirlerinin Gayrisafi Milli Hasıla İçindeki Payı. (Milyon Dolar Olarak) (1950-1962)

Table 4- The Rate Of Tourism Incomes In Gross National Products

Yıllar	GSMH	Turizm Gelirleri	Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı
1950	3.708,60	2,2	0.05
1951	4.382,40	5,5	0.12
1952	5.114,40	2,6	0.05
1953	6.007,50	2,9	0.04
1954	6.112,40	2,6	0.04
1955	7.521,20	2,5	0.03
1956	8.690,70	2,8	0.03
1957	12.545,90	2,6	0.02
1958	12.895,20	2,6	0.02
1959	4.967,00	5,4	0.10
1960	5.440,30	6,0	0.11
1961	5.468,10	7,1	0.13
1962	5.749,00	8,3	0.14

Kaynak: DPT, 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ank., 1963, Sf.13. DPT, 1963 Yılı Programı, 1963, Sf.53. Türkiye İş Bankası, Turizm Hakkında Rapor, Ank., 1965, Sf.22.

Turizm Gelirlerinin Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkisi

Türkiye'de uygulanan turizm politikalarının bir amacı da ödemeler dengesi açığının bir kısmını turizm gelirleriyle karşılama yoluna gidilmesidir. Bu durum kalkınma planlarında açıkça ortaya konmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerin içinde buldukları en büyük sorun, ülkede çeşitli işkollarındaki faaliyetin devamının sağlanabilmesi için mütemadiyen ithalat yapmak zorunda olmalarıdır. Bu ise ülkenin daha fazla borçlanması anlamına gelir. Dış borç yükünden kurtulmanın en önemli yollarından biri ise ihracat gelirlerini arttırmaktır. Dışsatım ürünleri arttıkça elde edilen döviz miktarı fazlaştığından dış borçların ödenmesi kolaylaşacaktır.

Tablo 5- Turizm Gelirlerinin Gayrisafi Milli Hasıla İçindeki Payı
Table 5- The Rate of Tourism Incomes In Gross National Products.

YILLAR	GSMH MİLYON TL	GSMH MİLYON \$	Turizm Gelirleri (Milyon Dolar)	Turizm Gelirlerinin GSMH İçindeki Payı (%)
1963	66 801.4	7 422.4	7.7	0.1
1964	71 312.8	7 923.6	8.3	0.1
1965	76 726.3	8 525.1	13.8	0.2
1966	91 419.0	10 157.7	12.1	0.1
1967	101 480.6	11 275.6	13.2	0.1
1968	163 892.7	12 499.3	24.1	0.2
1969	183 356.2	13 877.0	36.6	0.3
1970	207 814.8	9 951.3	51.6	0.5
1971	261 072.6	12 969.9	62.9	0.5
1972	314 139.6	17 200.7	103.7	0.6
1973	399 088.6	22 130.7	171.5	0.8
1974	537 677.6	30 507.0	193.7	0.6
1975	690 900.8	37 598.0	200.9	0.5
1976	868 065.8	41 283.5	180.5	0.4
1977	1 108 270.7	49 177.1	204.9	0.4
1978	1 645 968.5	53 690.7	230.4	0.4
1979	2 876 522.9	52 962.2	280.7	0.5
1980	5 303 010.2	57 198.3	326.7	0.6
1981	8 022 745.3	46 087.2	381.3	0.8
1982	10 611 859.2	52 853.0	370.3	0.7
1983	13 933 008.1	50 153.5	411.1	0.8
1984	22 167 739.9	48 986.5	840.0	1.7
1985	35 350 318.4	52 597.6	1 482.0	2.8
1986	51 184 759.3	57 820.7	1 215.0	2.1
1987	75 019 388.1	87 142.2	1 721.1	2.0
1988	129 175 103.7	91 640.6	2 355.3	2.6
1989	230 369 937.1	109 017.5	2 556.5	2.3
1990	397 177 547.4	150 060.7	3 225.0	2.1
1991	634 431 097.0	147 367.5	2 654.0	1.8
1992	1 103 843 422.9	153 627.5	3 639.0	2.4
1993	1 908 704 716.9	173 740.4	3 959.0	2.3

Kaynak: Turizm Bakanlığı Turizm İstatistikleri Bülteni, 1993.

Gerçekte turizm faaliyeti bir ihraç ürünü olmamasına rağmen ekonomideki etkileri ihraç maddesinde olduğu gibidir. Herhangibir ürünün ihraç maddesi olarak değer kazanabilmesi için normalde yurt dışına satılması gerekirken, turizm endüstrisinde bu hizmetten yararlanmak isteyenler ürünün bulunduğu yere gitmek zorundadırlar. Böylece turistik ürün ülkede kaldığı halde ihraç edilmiş gibi bir fonksiyon kazanır. Bu durum ise turizm gelirlerinin ihraç gelirleri içinde değerlendirilmesine neden olur.

Turizm gelirlerinin ihracaat gelirleri içindeki payına baktığımızda olayı iki ayrı safhada incelemek gerekir. Birinci dönem Cumhuriyet ilanından kalkınma planlarının hazırlanmaya başlandığı 1963 yılına kadar geçen süreyi kapsar. Cumhuriyet dönemiyle birlikte turizm alanında yapılan çalışmaların tümü turizmin geliştirilip, ülkeye gelen turist sayısının artırılması ve turizm gelirlerinin fazlaştırılması gayesine yöneliktir. Fakat bu dönemde 1950 yılına kadar turizme ait istatistik verileri sağlıklı olduğundan sektördeki gelişmeler ancak bu tarihten itibaren izlenebilir. Tablo 6 'da da görülebileceği gibi 1950 yılında ülkemize gelen 28 bin dolayında turist, 1955 yılında 79 bine yükselmiş ve 1957 sen-

Tablo 6- 1963 Öncesi Türk Turizmi
Table 6- Turkey's Tourism Before 1963

Yıllar	Turizme Uygun Yatak Sayısı (Ad.) A	Gelen Turist Sayısı A	Turizm Gelirleri (Bin Dolar) B	Turizm Giderleri (Bin Dolar) B	Gelir-Gider Dengesi
1950	3.300	28.625	-	-	-
1951	-	31.377	4.317	573	3.744
1952	6.219	38.837	2.287	721	1.566
1953	-	70.055	2.350	612	1.738
1954	-	71.331	1.771	612	1.159
1955	9.000	79.369	1.979	625	1.354
1956	-	99.414	2.495	1.266	1.229
1957	-	100.803	1.041	270	771
1958	-	114.744	1.535	23	1.512
1959	12.326	126.610	4.756	1.156	3.600
1960	14.200	94.077	5.460	673	4.787
1961	-	129.104	6.880	3.977	2.903
1962	22.050	172.867	7.316	8.658	-1.337

KAYNAKLAR:

A- ERGÜN, S., "Türkiye Otelcilik Endüstrisinde Resmi Sektör Yardım ve Yatırımları", Türkiye Ekonomi Kurumu İktisadi Araştırmalar Enstitüsü, Türkiye Turizm Politikası Semineri, 24-25 Ocak ve 6-7 Mart 1964, Ank., Sf.40-43.

B- DİKMEN, O., BARDA, S., AYVERDİ, F., GÜRKÖK, Y., GÜLERSOY, C., Türkiye'de Turizmin Geliştirilmesi, İktisadi Araştırmalar Tesisi Yayını, İst., 1965, Sf.96.

esinde ilk kez 100 bini aşmıştır. 1960 yılında 100 binin altına düşmesine rağmen 1962 yılında 173 bine yaklaşma başarısını göstermiştir. Bu verilerin ekonomik önemi bulunmamasına rağmen ortak özelliği turist sayısının her yıl ortalama %50 civarında arttığını göstermesidir.

Aynı dönemde turizme uygun yatak sayımızın 1950 yılında 3300 iken, 1962 yılında 22050'ye yükselmiştir. Diğer bir ifadeyle yatak kapasitesinin her yıl %55 oranında artmıştır.

Olaya turizm gelirleri açısından baktığımızda da gelir-gider dengesinin 1962 yılı hariç tutulursa ülke ekonomisine kazançlar sağladığı görülür. 1951 yılında elde edilen 4 milyon dolarlık gelire tekrar ulaşabilmek için sekiz yıl beklemek gerekmiş ve 1959 yılında turizm gelirleri 4 milyon 756 bin dolar olarak gerçekleşmiştir. (1952-1959 yılları arasında turist sayısının artmasına rağmen turizm gelirlerinin azalmasının sebebi Türk lirasının dış değerinin çok yüksek tutulmasıdır). 1960 yılında 5.5 milyon dolara yaklaşan turizm gelirleri, 1962'de 7 milyon doları geçmiştir.

Kalkınma planlarının hazırlanmaya başladığı 1963 yılıyla birlikte ülkemizin turizm potansiyelinin gereğince değerlendirilerek, uluslararası turizm pazarından daha fazla pay alınması hedeflenmiştir. Bu amaca erişebilmek için özel sektör ve yabancı sermaye üst yapı yatırımlarını, kamu sektörünün ise alt yapı yatırımları ile özel sektörün tereddüt ettiği yerlerdeki üst yapı yatırımlarını gerçekleştirmesi fikri benimsenmiştir. Ancak turizm yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı düşüktür (tablo 7). Özellikle kamu yatırımlarının turizm yatırımı sayılamayacak bazı harcamaları da içerdiği göz önüne alındığında bu oran daha da düşmektedir. Planlı dönemin başlangıcı olan 1963 yılından itibaren 20 yıl boyunca turizm yatırımlarının toplam yatırımlar içindeki payı %0.6 dolayında kalmıştır. Ancak 2634 sayılı turizmi teşvik kanununun yürürlüğe girmesi sonucu 1984 yılında bu oran önce %1'e yükselmiştir. 1986 yılında %2'ye ve 1989 yılında da %4'e kadar çıkmasına rağmen 1983-1993 döneminde toplam yatırımlar içinde turizm yatırımları %2.8 'lik bir ortalama ulaşmıştır. Keza bu tarihten itibaren kamu sektörü ile özel sektör arasındaki fark özel sektör lehine bozulmuştur. Turizm yatırımları alanındaki bu artış sonucudur ki, ülkemize gelen turist sayısı 1980 yılından sonra artmaya başlamış ve günümüzde 7 Milyon kişiye kadar yükselmiştir.

Turizm gelirlerinin ihracaat gelirleri içindeki oranına baktığımızda 1963-1993 yılları arasında sürekli bir artış olduğu görülür (tablo 8). 1963-1967 yılları arasında turizm gelirlerinin ihracaat gelirleri içindeki payı %2.5 dolayında kaldığı, aynı dönemde turizm giderlerinin gelirlerden fazla olduğu, böylelikle ekonomiye olumsuz etkisinin bulunduğu görülür. 1968-1971 döneminde bu kez turizm gelirlerinin ihracaat gelirleri içindeki payı ortalama %7, 1972-1983 döneminde %10 oranında gerçekleşmiştir. 1984 yılından sonraki dönemde turizm sektöründe elde edilen başarılar sonucudur ki, 1993 yılına gelindiğinde turizm gelirlerinin ihracaat gelirleri içindeki payı %25.8'e kadar yükselmiştir. Bu durum

Türk ekonomisi için çok önemli olup, sektörün sahip olduğu ekonomik gücü göstermesi açısından son derece önemlidir.

Birinci beş yıllık kalkınma planının uygulandığı 1963-1967 yıllarında ulaşılmaya hedeflenen turizm çizgisi, turist sayısında %12'lik olan artış hızının %20'ye çıkartılarak, turistlerin kalış süresinin 4 günden 6 güne ulaşip, kişi

Tablo 7- 1963-1993 Yıllarına Göre Turizm Yatırımlarının Sabit Sermaye Yatırımları İçindeki Payı

Table 7- The Rate Of Tourism Investments In Fixed Capital Investments Between The Years 1963-1993

Yıllar	Toplam Yatırımlar	Turizm Yatırımları	Pay (%)
1963	5.443.142	23.908	0.4
1964	5.251.267	26.916	0.5
1965	5.568.123	32.673	0.6
1966	6.606.615	42.194	0.6
1967	7.438.292	39.889	0.5
1968	8.777.000	77.710	0.9
1969	10.003.799	76.954	0.8
1970	10.890.761	83.014	0.8
1971	10.197.069	87.548	0.9
1972	11.967.252	74.416	0.6
1973	13.311.792	102.986	0.8
1974	14.462.213	85.864	0.6
1975	18.505.653	86.919	0.5
1976	22.209.853	99.000	0.4
1977	23.056.450	108.730	0.5
1978	20.516.238	111.420	0.5
1979	19.694.733	100.620	0.5
1980	17.774.502	83.832	0.5
1981	17.872.435	91.286	0.5
1982	17.542.886	86.251	0.5
1983	17.887.123	104.700	0.6
1984	17.951.235	174.501	1
1985	20.982.513	274.511	1.3
1986	23.281.568	523.089	2.2
1987	24.560.326	647.150	2.6
1988	24.165.800	788.200	3.3
1989	23.335.500	984.600	4.2
1990	27.116.000	1.060.000	3.9
1991	27.014.000	1.058.000	3.9
1992	28.020.000	962.000	3.4
1993	29.403.000	620.000	2.1

başına yapılan ortalama harcamaların 60 dolardan 100 dolara yükseltilmesi hedeflenmiştir. Bu amaca ilk üç yıl ulaşılmış ise de yakalanan bu gelişim trendinin sürdürülebilmesi için gerekli önlemler alınamamıştır. Örneğin planda 1967 yılında öngörülen turist sayısına 1966 yılında erişilmesine rağmen sektördeki arz kapasitesi nitelik ve nicelik olarak gerekli atılımı yapamadığından 1970'li yıllardaki plan hedeflerinin gerçekleşmemesine neden olmuştur. Birinci plan dönemi gerçekleşme oranı yıllık %117.3, genelde de %121.3 oranında hedeflerine ulaşmış olarak kabul edilmektedir.

Plana gelirler açısından baktığımızda ise amacının çok uzağında kaldığı görülür. 1963 yılındaki 7 milyon 700 bin dolarlık gelir, plan süresi sonunda 13

Tablo 8- Turizm gelirlerinin ihracat gelirleri ve Turizm giderlerinin ithalat giderleri içindeki payı (Milyon Dolar Olarak)

Table 8- The Rate Of Tourism Incomes In Exportation Incomes And The Rate of Tourism Expences In Importations Incomes

Yıllar	İhracat Geliri	Turizm Geliri	Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirleri İçindeki Payı (%)	İthalat Gideri	Turizm Gideri	Turizm giderlerinin İthalat Giderleri İçindeki Payı (%)
1963	368.0	7.7	2.1	688.0	20.5	3.0
1964	410.0	8.3	2.0	537.0	21.3	4.1
1965	464.0	13.8	3.0	572.0	24.3	4.2
1966	490.0	12.1	2.5	718.0	26.3	3.7
1967	523.0	13.2	2.5	685.0	26.8	3.9
1968	496.0	24.1	4.9	764.0	33.4	4.4
1969	537.0	36.6	6.8	801.0	42.2	5.3
1970	588.0	51.6	8.8	948.0	47.7	5.0
1971	677.0	62.9	9.3	1 171.0	42.2	3.6
1972	835.0	103.7	12.4	1 563.0	59.3	3.8
1973	1 317.1	171.5	13.0	2.086.0	93.0	4.5
1974	1 532.2	193.7	12.6	3 777.6	151.8	4.0
1975	1 401.1	200.9	14.3	4 738.7	155.0	3.3
1976	1 960.0	180.5	9.2	5 128.0	207.9	4.1
1977	1 753.0	204.9	11.7	5 796.3	268.5	4.6
1978	2 288.0	230.4	10.1	4 599.0	102.5	2.2
1979	2 261.2	280.7	12.4	5 069.4	95.1	1.9
1980	2 910.1	326.7	11.2	7 909.4	114.7	1.5
1981	4 702.9	381.3	8.1	8 933.4	103.3	1.2
1982	5 746.0	370.3	6.4	8 842.7	108.9	1.2
1983	5 727.8	411.1	7.2	9 235.0	127.3	1.4
1984	7 133.6	840.0	11.8	10 756.9	276.8	2.6
1985	7 958.0	1 482.0	18.6	11 343.4	323.6	2.9
1986	7 456.7	1 215.0	16.3	11 104.8	313.6	2.8
1987	10 190.0	1 721.1	16.9	14 158.0	447.7	3.2
1988	11 662.1	2 355.3	20.2	14 335.0	358.0	2.5
1989	11 625.0	2 556.5	22.0	15 792.0	565.0	3.6
1990	12 960.0	3 225.0	24.9	22 302.0	520.0	2.3
1991	13 593.0	2654.0	19.5	21 047.0	592.0	2.8
1992	14 715.0	3 639.0	24.7	22 872.0	776.0	3.4
1993	15 349.0	3 959.0	25.8	29 429.0	934.0	3.2

Tablo 9- Beş Yıllık Kalkınma Planlarına Göre Plan Hedefleri ile Gerçekleşen Turizm Gelirleri (Milyon Dolar Olarak)**Table 9-** Tourism Incomes Achieved By Planned Aims According To The Five Years Of Development Programme

Yıllar	Program Hedefi	Gerçekleşen Gelir	Değişim Oranı	Gerçekleşme Oranı (%)
1963	13.0	7.7		59.2
1964	18.0	8.3	7.8	46.1
1965	25.0	13.8	66.3	55.2
1966	35.0	12.1	12.3	34.6
1967	48.0	13.2	9.1	27.5
1. Beş Yıllık Plan Top.	139.0	55.1	0	39.6
1968	45.0	24.1	82.6	53.6
1969	55.0	36.6	51.9	66.5
1970	77.0	51.6	41.0	67.0
1971	110.0	62.9	21.9	57.2
1972	135.0	103.7	64.9	76.8
2. Beş Yıllık Plan Top.	422.0	278.9	0	66.0
1973	90.0	171.5	65.4	190.6
1974	108.0	193.7	12.9	179.4
1975	129.6	200.9	3.7	155.0
1976	155.5	180.5	10.2	116.1
1977	186.6	204.9	13.5	109.8
3. Beş Yıllık Plan Top.	669.7	951.5	12.4	142.0
1978	248.4	230.4	12.4	92.8
1979	315.8	280.7	21.8	88.9
1980	369.2	326.7	16.4	88.5
1981	454.8	381.3	16.7	83.8
1982	586.7	370.3	2.9	63.1
1983	691.6	411.1	11.0	59.4
4. Beş Yıllık Plan Top.	2 418.1	1 770.1		73.2
1984	452.4	840.0	104.3	185.7
1985	510.0	1 482.0	76.4	290.6
1986	579.2	1 215.0	18.0	209.8
1987	661.6	1 721.1	41.7	260.1
1988	759.4	2 355.3	36.8	310.2
1989	878.0	2 556.5	8.5	291.2
5. Beş Yıllık Plan Top.	3 388.2	9 329.9		275.3
1990	3 306.9	3 225.0	26.1	97.5
1991	3 757.9	2 654.0	17.7	70.6
1992	4 270.5	3 639.0	37.1	85.2
1993	4 853.0	3 959.0	8.8	81.6
1994	5 514.0			
6. Beş Yıllık Plan Top.	21 702.3			

milyon 200 bin dolara yükselerek %71 oranında artış göstermiştir. Ancak plan hedefinin 48 milyon dolar olduğu düşünüldüğünde amacın ne kadar çok uzağında kaldığı daha iyi anlaşılır. 1967 yılı sonunda plan hedeflerine ulaşılma oranının da %39.6 şeklinde gerçekleşmesi bunun en somut göstergesidir (tablo9).

İkinci beş yıllık kalkınma planı döneminde turist sayıları 1968 yılında plan hedefleri üzerinde gerçekleşmiş olmasına rağmen sonraki yıllarda aynı başarı gösterilemeyip, sonuçta %82.5'lik bir artış sağlanmıştır. Bu dönemde turist sayılarında ulaşılması arzu edilen %25 oranındaki artış da ancak %14 düzeyinde kalmıştır.

Plan, gelirler itibarıyla da hedeflerine ulaşmaktan uzak kalarak, genelde %66'lık bir gerçekleşme oranına sahip olmuştur (tablo, 9).

Turizm gelirleri turizm giderleri ile karşılaştırıldığında planlı dönemlerin başından, 1970 yılına kadar açık verdiği izlenir (tablo10). Ancak 1970 yılından sonra turizm gelirleri turizm giderlerinden fazla olmuş ve 1970, 1971 ile 1972 yıllarında turizm gelir-gider dengesi pozitif olmuştur.

Üçüncü beş yıllık kalkınma planının uygulandığı 1973-1977 dönemi dünyada yaşanan ekonomik durgunluk ve petrol krizi gibi olumsuzlukların yaşandığı bir dönemi içermesine rağmen ülkemiz turizminin gelişmesi dünya ortalamalarının üzerinde olmuştur. Ancak yine de plan hedeflerine ulaşamamıştır. Turist sayısı 1973 yılında 1.341.527 iken, %12 artışla 1977'de 1.661.416 kişiye yükselmiştir. Beş yıllık dönem sonunda plan hedeflerine %91 oranında varılmıştır.

Bu plan döneminde öngörülen turist sayılarına erişilememiş olmasına rağmen turizm gelirleri hedeflenenin üzerinde gerçekleşmiştir. Bunun sebebi kişi başına yapılan harcamaların 66 dolardan 132 dolara yükselmiş olmasıdır (tablo10). 1973 yılındaki 171,5 milyon dolarlık turizm gelirimiz 1977'de 204,9 milyon dolara ulaşarak, yıllık ortalama %3,9'luk gelişme göstermiştir.

Ülkemizin güvenlik problemleri içinde bulunduğu 1979-1983 döneminde uygulamaya konan dördüncü 5 yıllık kalkınma planının turist sayılarında %51.9 oranda gerçekleşmiş olması, içinde bulunulan dönemin sorunlarından turizmin fazlasıyla etkilendiğinin kanıtıdır. Dönem başında ülkemize gelen turist sayısı önceleri düşmesine rağmen sonraki yıllarda güvenlik sorunlarının aşılmasına bağlı olarak tekrar yükselmiş ancak 1983 yılındaki turist sayımız ancak 1979 yılındaki düzeyine erişebilmiştir.

Turizm gelirlerinde plan hedeflerine ulaşamamış olmasının nedeni turist sayılarının arzu edilenin altında kalmış olmasının yanısıra hedeflerin yüksek saptanması olmuştur. Çünkü bu dönemde turistlerin kişi başına yaptıkları harcamalar %85 oranında artarak, 245 doların üzerinde gerçekleşmiştir (tablo10). Kendi içinde bazı dalgalanmalar olmakla birlikte turizm gelirleri bu dönemde artış içindedir. 1979-80 ve 1980-1981 arasında %16, 1981-1982 turizm sezo-

Tablo 10- Turizm Gelir-Gider Dengesi ve Ortalama Harcamalar.**Table 10-** The Balance Between Tourism Incomes And Expenses And Average Expenses

Yıllar	Gelen Yabancı Sayısı (Ad.)	Gelir (1000\$)	Yabancı Başına Harcama (\$)	Çıkan Vatandaş Sayısı (Ad.)	Gider (1000\$)	Vatandaş Harcama (\$)	Denge (1000\$)
1963	198.481	7.659	38.5	41.833	20.511	490.3	12.852
1964	229.347	8.317	36.3	113.083	21.807	192.8	13.489
1965	361.758	13.758	38.0	186.520	24.310	130.3	10.552
1966	440.534	12.134	27.5	155.293	26.329	169.5	14.195
1967	574.055	13.219	23.0	130.140	26.813	206.0	13.594
1968	602.996	24.082	39.9	186.449	33.439	179.2	9.327
1969	694.229	36.573	52.7	270.417	42.231	156.2	5.658
1970	724.784	51.597	71.2	515.992	47.738	92.5	3.859
1971	926.019	62.857	67.9	719.668	42.192	58.6	20.665
1972	1.034.955	103.731	100.2	904.605	59.320	65.6	44.411
1973	1.341.527	171.477	127.8	1.004.821	93.013	92.6	78.464
1974	1.110.298	193.684	174.4	1.186.228	151.797	128.0	41.887
1975	1.540.904	200.861	130.4	1.397.425	154.954	110.7	45.907
1976	1.675.846	180.456	107.7	1.412.391	207.893	147.2	27.437
1977	1.661.416	204.877	123.3	1.545.801	268.528	173.7	63.651
1978	1.644.177	230.398	140.1	1.498.345	102.476	68.4	127.922
1979	1.523.658	280.727	184.2	1.534.872	95.070	61.9	185.657
1980	1.288.060	326.654	253.6	1.794.808	114.728	63.9	211.916
1981	1.405.311	381.268	271.3	1.783.891	103.313	57.9	277.950
1982	1.371.717	370.320	266.1	1.899.377	108.919	57.3	261.401
1983	1.625.099	411.088	253.0	1.998.182	127.337	63.7	283.751
1984	2.117.094	840.000	396.8	2.071.189	276.806	133.6	563.194
1985	2.614.924	1.482.000	566.7	1.806.163	323.600	179.2	1.158.400
1986	2.391.085	1.215.000	508.1	1.622.237	313.570	193.3	901.430
1987	2.855.546	1.721.117	562.7	1.921.681	447.739	233.0	1.273.378
1988	4.172.727	2.355.295	567.5	2.114.780	357.966	169.3	1.997.329
1989	4.459.151	2.556.529	570.3	2.464.318	565.000	229.3	1.991.529
1990	5.389.308	3.308.400	621.3	2.917.118	520.000	178.3	2.788.400
1991	5.517.897	2.654.000	519.7	2.770.758	592.000	213.7	2.062.000
1992	7.076.096	3.659.000	533.0	2.997.318	776.000	258.9	2.863.000
1993	6.500.638	3.959.000	668.1	3.311.313	934.000	282.1	3.025.000

Kaynak: Turizm Bakanlığı Turizm İstatistikleri Bülteni 1993

nunda %2.9'luk bir düşüş olmasına rağmen 1982-1983 sezonunda %11'lik artış kaydedilmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen plan dönemi sonunda %73'lük bir başarı sağlanmıştır. Fakat bu dönemin en önemli fonksiyonu turizm politikalarında yapısal değişiklikler getiren "2634 sayılı turizmi teşvik kanununun yürürlüğe girmiş olmasıdır.

Beşinci beş yıllık kalkınma planı bir önceki planda uygulamaya konan turizmi teşvik kanununun olumlu sonuçlarının alınmaya başlandığı dönemi içerir. Bu dönemde turist sayılarında genel bir artış görülürken, 1986 yılındaki azalma Çernobil nükleer santralındaki patlamanın yarattığı olumsuz gelişmelerle açıklanabilir. 1984 yılında 2.614.924 turist ülkemizi ziyaret etmişken, 1985 yılında %8,5 oranında azalan turist sayımız 1987 yılında %20'lik bir artışla 2.885.554'e yükselip, 1988 yılında 4.172.727 turiste ulaşmıştır. Dönem plan hedeflerine %134 oranında ulaşılmasıyla sona ermiştir.

Turist sayılarında olduğu gibi turizm gelirlerinde de plan hedefleri aşılmıştır. 1985 yılında 1,5 milyar dolar olan turizm gelirlerimiz 1986 yılında %18 gerilemesine rağmen 1987'de %41,6, 1988'de %36,8 ve 1989'da %8,5 oranındaki artışlarla 2,5 milyar doları aşarken, bu dönemde turist başına yapılan harcamalar 555 doları geçmiştir. Plan hedefleri %275,3 oranında gerçekleşmiştir.

Beşinci beş yıllık kalkınma planı sürecinde turizm sektörünün yakaladığı gelişme ivmesi Altıncı beş yıllık kalkınma döneminde de sürdürülerek, 1990 yılında turist sayımız %20'lik artışla 5 milyonun üzerinde gerçekleşmiştir. Fakat 1991 yılında yaşanan Körfez krizi turist sayısında %2'lik düşüşe neden olurken, sonraki yıl turist sayımız %28'in üzerindeki artışla 7 milyon turiste yükselmiştir. 1993 yılına gelindiğinde ise ülkemize gelen turistlerin sayısı küçük bir azalış ile (%7,1'lik bir azalış) 6,5 milyona gerilemiştir.

Dönemin turist sayılarındaki artışın ekonomiye yansımaları olan gelirler boyutuna baktığımızda, 1991 yılı hariç tutulursa genel bir artış olduğu gözlenir. 1990 yılında 3,2 milyar dolar olan turizm gelirleri, 1991'de 2,6 milyar dolara geriledikten sonra 1992'de 3,6 ve 1993 yılında da 3,9 milyar dolara ulaşmıştır. Kişi başına düşen harcamalar ise 668 dolara kadar yükselmiştir.

Uygulamaya konan her bir plan dönemi içinde bazı sıkıntıların, problemlerin aşılma zorunluluğuyla karşı karşıya kalınmıştır. Şöyle ki, birinci plan döneminde ilk üç yıl soğunda sektörde ulaşılan gelişme trendinin sürdürülebilmesi için gerekli yatırımların yapılmaması sonucu bir sonraki plan döneminin hedeflerine varılamamasına neden olmuştur. Üçüncü plan dönemi esnasında dünyada yaşanan petrol krizi ve Kıbrıs meselesi, dördüncü plan dönemi uygulanması sürecinde ülkemizin içinde bulunduğu anarşik ortam, sonraki dönemde Sovyetler Birliğindeki Çernobil nükleer santralindeki patlama ve altıncı plan sürecinde yaşanan Körfez savaşı gibi sorunlarla birlikte turizmin geliştirilmesi çabaları sürdürülürken arzu edilen gelişmişlik düzeyine erişilememiştir. Yeterli olmamasına rağmen 1963-1993 yılları arasındaki 30 yıllık periyot içinde turist sayımız 32, turizm gelirlerimiz ise 514 kat artmıştır.

İki ayrı dönem halinde incelenen Türk turizminin 1963 yılı öncesine ait devrede ekonomiye olan katkısından söz etmek mümkün değildir. Planlı kalkınma döneminin başlamasıyla birlikte turizm gelişiminin ikinci evresi başlamış olmakla birlikte 1980'li yıllara gelinceye kadar turizm sektörü ekonomide ağırlığını hissettirememiştir. Çeşitli dönemlerde hazırlanan kalkınma planlarının yapılarıyla birlikte planlara ait ortak özellikler olarak şu noktalar belirgin olarak saptanır. Devletin turizm sektörü aracılığıyla elde edilen döviz miktarını arttırarak, ödemeler dengesini daha kolay oluşturması; gelen turist sayısını arttırılması yanısıra turistlerin kişi başına yaptıkları harcamaların miktarını fazlaştırmak; turizmde öncelikli yöreler saptayıp, bu yörelerin altyapı ve üstyapı gibi sorunlarına çözüm getirmek; iç turizm hareketinin artmasını teşvik amacıyla gerekli önlemleri almak; kitle turizmine yönelik konaklama ve ulaşım

yatırımlarını özendirmek; ülkemizin yurt dışında tanıtımı amacıyla reklam, propaganda ve tanıtma faaliyetlerini yürütmek şeklinde ifade edilebilir.

Sonuç

Sanayileşme ve endüstrileşme sonucu şehirselleşen mekanlarda yaşamlarını sürdürmek zorunda olan insanların önemli bir kısmı içinde yaşadıkları yapay ortamdaki kurtulmak, değişik yerler görmek ve yıl boyunca yoğun iş temposunun yarattığı sıkıntılardan kurtulmak için tatillerini sürekli yaşadıkları alanlar dışında geçirme eğilimindedir. İnsanların bu talepleri turizm sektörünün önemini her geçen gün arttırarak gelişmesine olanak tanır. Günümüzde yılda 500 milyon üzerinde insanın turizm faaliyetlerine katılıyor olması bunun en somut göstergesidir.

Turizm faaliyeti içindeki bu insanların neden olduğu harcamalar ve bu harcamaların yapıldığı alanlardaki ekonomik hareketlilik ülkelerin turizm olayına daha ciddi yaklaşımlarına ve turizm kalkınma planları oluşturmalarına sebep olmuştur. Ülkemiz dünya turizm gelirlerinden 1970'li yıllarda %0,2 ve Avrupa turizmi gelirlerinden %0,4 oranında pay alırken, bu oranlar günümüzde dünya turizmi gelirlerinden %1,3 ve Avrupa turizmi gelirlerinden de %2,4 düzeyine yükselmiştir. Türk turizm gelirlerinin dünya ve Avrupa turizm gelirlerinden aldığı paylar benzer oranlarda turist sayılarında da görülmektedir. Düşük sayılabilecek bu değerlere rağmen ülkemiz, dünyanın başlıca turist çeken ülkeleri arasında 20. sırada kendine yer bulmuştur. ABD, Fransa, İspanya ve İtalya gibi ülkelerin ekonomilerinin temel taşlarından birini turizm oluştururken, ülkemiz henüz dünya turizm hareketine tam anlamıyla entegre olamamasına rağmen, turizm gelirlerimizin ihracat gelirleri içindeki payının başlangıçtaki %2 oranından %25'in üzerine çıkmasına olanak tanımıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde ülkemizi ziyaret eden turist sayısını 15 milyona, turizm gelirlerini ise 20 Milyar dolara yükseltmeyi III. İzmir İktisat Kongresinde hedef olarak saptayan ülkemiz, turizm politikalarını yeniden değerlendirmek ve turizmde uluslararası serbest ticaret kurallarının uygulanarak, ekonomi politikaların yeniden oluşturmak durumundadır. Ülkemiz turizminin Avrupa turizmi karşısında rekabet şansını arttırarak, kalkınma politikalarımıza turizmden elde edilecek ekonomik güç yeni bir ivme kazandırabilir.

Dünyada gelişimini hızla sürdüren turizm faaliyetlerinin yakın gelecekte de bu eğilimini koruyacağı varsayılmaktadır. Karmaşık bir teknolojiye ihtiyaç göstermeyen ve dışa bağımlı olmayan turizm sektöründen daha fazla yararlanabilmemiz, Türkiye'deki yatak kapasitesinin arttırılması, uluslararası taşımacılıkta hava yollarının daha etkin kullanılması ve yabancı hava yollarıyla rekabet edilebilecek düzeye erişilmesi, hala büyük bir öneme sahip geleneksel dinlenme turizmine özen gösterilerek farklı ortamlarda tatillerini geçirmek isteyen turistlerin varlığı dikkate alınarak, sağlık, dağ-yayla, çiftlik ve macera turizmi gibi alternatif turizm şekillerinin teşvik edilmesi, tüm bunları yaparken de uluslararası seyahat acentalarıyla işbirliğine girilerek, turist sayımızın ve turizm gelirlerimizin arttırılması yoluna gidilmelidir.

Kaynakça

- İLKİN,A.,Dinçer,Z.,1991-Ekonomik ve Sosyal Sorunlar-Çözüm Önerileri Dizisi,Ank.
BARUTÇUGİL,İ.,1986-Turizm Ekonomisi ve Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri,İst.
BARUTÇUGİL,İ.,1989-Turizm İşletmeciliği,İst.
DİNÇER,M.Z.,1993-Turizm Ekonomisi ve Türkiye Ekonomisinde Turizm,İst.
DPT,1963 - Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ank.
DPT, 19.. - İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ank.
DPT, 19.. - Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ank.
DPT, 1979 - Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ank.
DPT, 19.. -Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ank.
DPT, 19.. -Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Ank.
İÇÖZ,O.,1994-2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Dünya ve Avrupa Turizmindeki Yeri,Ank.
OLALI,H.,Timur,A.,1988-Turizm Ekonomisi,İzmir.
ÖZDEMİR,M.,1992-Turizmin Türkiye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısına Etkileri,Ank.
TOLUNGÜÇ, A.,1990-Türkiye'nin Dış Tanıtım ve Turizm Sorunları, Ank.
TURİZMBAKANLIĞI,1993-Konaklama İstatistikleri Bülteni, Ank.
TURİZM BAKANLIĞI,1993-Turizm İstatistikleri Bülteni,Ank.
WTO,1983-"Tourism Activity in The 1980s And 1990s.",Tourism to The Year
2000,Madrid.
WORLD TRAVEL COUNCIL (WTTC),1993-Then 1993 WTTC Report, Methodology
YARCAN,Ş.,1981-Uluslararası Turizm ve Gelişmekte Olan Ülkeler,İst.
YARCAN,Ş.,1994-Turizm Endüstrisinin Yapısı, İst.